

ÎNSUȘIREA VALORILOR CREȘTINE PRIN UTILIZAREA MUZICII RELIGIOASE LA ORA DE RELIGIE

Aurelian Florin Friciu*

Abstract: Getting acquainted with christian values through religious music within the religion classes. In this study I tried to show that the moral and religious results in the use of religious music within religious classes depend on the extend to wich religious songs and genres correspond to student's peculiarities of age. I tried to identify in what way students can be more active through songs, at religion, compared with other teaching methods. It is very important that students participate both wich their mind and souls.

Student's souls should be and must be touched by emotion in this special domain. Therefore religious songs should be selected depending on the age of the students.

In the theoretical part I emphasized the importance that music has had and has in the formation of young men's personalities from ancient times untill today. The research aims to improve the ways of teaching methods through music, when we transmit christian values.

Keywords: *song, pray, emotion, joy, faith, education.*

Introducere

Am pornit în realizarea studiului meu de la întrebarea : *Ce și-ar putea dori elevii pentru a fi mai fericiți, mai veseli, mai plini de bucuria de a fi învățăței și de a descoperi printr-un mod plin de dragoste și bucurie valorile vieții creștine?* Răspunsul la această întrebare este dat în studiul de față, prin care am încercat să arăt importanța cântecului religios în dobândirea adevărului creștin.

* Teacher at "Lucian Blaga" High School, Reghin, Mureș County, Romania.
Contact: *africiu@yahoo.com*

Oamenii de astăzi în general și nu doar tinerii, trăiesc „fără bucurie, fără a se bucura de viață. Din păcate bucuria vieții în Hristos este deseori înlocuită de surogate care satisfac un timp scurt dorul după etern, însă repede lasă un imens gol, resimțit de oameni în stările de depresie și tristețe prezente din ce în ce mai mult în umanitate. Unele din falsele surogate ale veseliei sunt și genurile de muzică ascultate de mulți tineri astăzi. Din păcate, nu sunt genurile de muzică care pot da tinerilor nici educație și nici o bună calitate a vieții lor interioare. Am analizat astfel în acest studiu, genurile de muzică pe care le ascultă tinerii, locul cântecului religios în viața lor, cum poate deveni cântecul religios o bună metodă didactică în însușirea valorilor creștine precum și câteva referințe de-a lungul istoriei ale rolului muzicii în educație.

1. Scurt istoric al muzicii in educație

Primele manifestări muzicale ale omului, în îndepărtata istorie, erau legate de viața de toate zilele. Acolo unde actele vieții implicau o tensiune emoțională mai puternică, acolo apare cântecul, bineînțeles unit cu cuvântul și gestul mimic. Uneori, procesul muncii era însoțit de cântec. Fără îndoială, ritmul cântecelor provenea de la ritmarea gesturilor, cerută de îndeletnicirea respectivă. Dar cântecul nu era un simplu stimulent mecanic, ci, datorită redării stărilor afective ale celui care cântă, el devine un mijloc de exprimare și stimulent ideatic. Bucuriile muncii, atunci când se obțin roadele dorite, sau tristețea, când un efort îndelungat eșuează, sunt stări ce dau naștere cântecului.

Primele instrumente au fost cele de percuție: omul a folosit propriile mâini, înlocuite apoi cu piatra sau lemnul. Fructele uscate cu coajă tare și cu sâmburi înăuntru i-au sugerat *maracasul*. Atunci când omul a încercat să folosească pielea animalelor pentru îmbrăcăminte, a născocit *toba*, prin uscarea pieilor pe scorburile de copac. Mai târziu a inventat arcul, care i-a sugerat *instrumentele cu coarde*. Din oase golate, din tulpini de arbuști sau trestii și-a construit *instrumentele de suflat*, de tipul celor care aparțin, astăzi, familiei fluierului, iar din coarne de vite și-a făcut instrumente de tipul

instrumentelor de alamă. Muzica din vremurile îndepărtate n-a apărut și nu s-a practicat ca un simplu joc sonor cu finalitate hedonistă. Ea s-a cultivat, mereu, din dorința omului de a-și exterioriza viața lăuntrică și de a descifra tainele universului.

Trecând peste aceste considerații care descriu începuturile îndepărtate ale muzicii și a modului cum aceasta devine încet încet un instrument educativ, aș vrea să mă opresc puțin la rolul pe care muzica l-a jucat în educație la popoarele antice precum mesopotamienii, egiptenii sau grecii antici. Se știe ce rol important aveau muzicanții în ierarhia de stat în Mesopotamia. Aceștia erau așezați la loc de cinste după zei și suverani¹. Aceasta deoarece se știa despre puterea și efectele muzicii asupra omului, muzica fiind o modalitate de educare a acestuia. Pentru numerotarea anilor se foloseau deseori nume de muzicanți². La mesopotamieni au început să se folosească cu dibăcie și instrumentele muzicale precum lira cu 4 corzi și flautul cu lăuta³. Așadar muzica și cântecele formau o parte importantă din viața Mesopotamiei, aceasta însoțind toate categoriile de oameni pentru simplu fapt că muzica era și preferata zeilor, prin frumosul ce îl transmitea oamenilor. Muzica avea cu siguranță un statut sacru⁴.

Este interesant de asemenea rolul pe care muzica l-a avut în educație în Grecia antică. Aici cultura muzicală a fost influențată de toate civilizațiile care o înconjurau, dată fiind așezarea sa strategică. Culturi precum cea mesopotamiană, etruscă, egipteană chiar și cele indo-europene au influențat atât muzica, cât și instrumentele muzicale. Grecii dădeau o mare importanță valorii educative și morale ale muzicii, datorita acestui fapt muzica este strâns relaționată cu poemul epic. Apar barzii, care, acompaniați de o lira, hoinăreau din cetate în cetate transmițând pe cale orală istoria Greciei și legendele sale. În acele vremuri, muzica s-a *unit* strâns cu filosofia.

¹ Ovidiu Drâmba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 96.

² R. I. Gruber, *Istoria muzicii universale*, București, Edit. Muzicală, 1968, p. 13.

³ *Ibidem*.

⁴ Ovidiu Drâmba, *op. cit.*, p. 98.

Înțelepții vremii pun în valoare importanța culturală a muzicii. Pitagora o considera un *medicament pentru suflet*, iar Aristotel o folosește pentru a ajunge la catharsis⁵.

Trecând apoi pe firul istoriei merită amintit rolul pe care compozitorii clasici, din epocile următoare l-au avut în transmiterea unor valori înalte precum eroismul, sacrificiul, libertatea, dragostea și solidaritatea. Totuși și în epoca marilor clasici și nu numai se face mereu critică muzicală și se specifică foarte clar că muzica poate forma sau deforma prin mesajul ei.

2. Rolul muzicii în formarea personalității tinerilor

Muzica este un limbaj universal care se adresează tuturor oamenilor indiferent de etnie, sex, naționalitate sau vârstă. Ea transmite valori, atitudini, sentimente care deseori nu trebuie însoțite și de cuvinte. Este de ajuns simpla melodie ca să transmită o anumită stare sufletească de la interpret la cel ce ascultă sau cântă la rândul lui.

Chiar dacă astăzi educația muzicală este destul de slab prezentă în școala românească, totuși nu înseamnă că tinerii noștri nu au parte astăzi de o educare prin muzică. E adevărat că aceasta vine de cele mai multe ori dintr-un cadru non-formal și informal, iar finalitățile ei nu sunt întotdeauna cele mai de dorit. Multitudinea de stiluri și genuri muzicale este astăzi o adevărată provocare pentru educația unui tânăr. Nu toate transmit valori pozitive și care țin de educație și cultură în general. Așa că în afara școlii tinerii ascultă muzică și devin chiar foarte pasionați de aceasta. Pasiunea pentru un gen sau altul îi face să se comporte conform valorilor transmise prin genul respectiv, să adopte în comportamentul lor atitudini și expresii cum spuneam nu tocmai benefice. Ba mai mult mesajele transmise prin muzica respectivă le poate implementa un anumit mod de viață. Aceasta este foarte adevărat deoarece muzica este viață sufletească umană exteriorizată cu ajutorul sunetelor muzicale. Ne spune marele

⁵ Conform <http://cpciasi.wordpress.com/lectii-de-istoria-muzicii/lectia-4-muzica-renasterii/> (accesat la data de 25 iulie 2014)

muzicolog Gheorghe Șoima că legătura dintre muzică și educație este vizibilă, deoarece educația nu-i altceva decât formarea copilului pentru viață, iar aceasta nu se poate realiza fără ajutorul vieții însăși, iar muzica am văzut că este un agent purtător de viață sufletească⁶. Muzica este arta care se desfășoară în timp. Ea este depozitară de viață, este în același o limbă universală și un factor educativ. Muzica și îndeosebi cântecul vocal este un minunat factor de influență nemijlocită asupra copilului. Educația muzicală trebuie începută într-un cadru organizat încă de la cele mai fragede vârste. Cântatul poate avea o influență deosebită asupra copilului practicat încă de la grădiniță.

Muzica îi impresionează de timpuriu pe copii, ea le produce emoții puternice și trăiri puternice. Grădinița acordă pe tot parcursul ei, o importanță deosebită cultivării vocii copiilor, a auzului muzical și a simțului ritmic. Muzica are deosebite valențe formative, învățarea și practicarea ei constituind o adevărată *terapie* pentru intelectul copilului preșcolar. Ea educă și dezvoltă o serie de procese psihice: gândirea, memoria, atenția, afectivitatea, voința. Educația muzicală își extinde influența și asupra dezvoltării fizice a copiilor. Cântecul, jocurile cu cântec sau jocurile muzicale interpretate de copii contribuie la dezvoltarea aparatului respirator, aparatului vocal și asigură o mai bună oxigenare a sângelui. Mișcările executate ritmic devin mai puțin obositoare și în același timp dau corpului suplețe și frumusețe. Conținutul de idei al cântecelor influențează pozitiv procesul de formare al caracterului copiilor. Aceștia învață să fie harnici, buni, generoși, corecți, să-și iubească familia, ținutul natal, natura inconjurătoare. Cântecul și jocurile muzicale îi fac pe copii veseli, vioi, disciplinați, perseverenți, prietenoși. Conținutul de idei al cântecelor influențează pozitiv procesul de formare al caracterului copiilor⁷. Este foarte important vedem în educația muzicală nu atât audiția, cât cântatul cu vocea, asta spre deosebire de

⁶ Gheorghe Șoima, *Scrieri de teologie și muzicologie*, Sibiu, Edit. Universității „Lucian Blaga”, 2010, p. 122.

⁷ Informații preluate de pe site-ul: <http://biblioteca.regielive.ro/referate/muzica/educatia-muzicala-componenta-principala-a-educatiei-estetice-47636.html> (accesat la data de 29 iulie 2014)

o multitudine de tineri din ziua de astăzi care au ca și pasiune muzica, dar nu cântă aproape niciodată, ci doar ascultă muzică. Cântecul vocal este un minunat factor de influență nemijlocită asupra copilului. În căldura glasului și în acea nuanțată vibrație sonoră, se transmite însăși viața sufletească, cea mai profundă și cea mai specific personală. A cânta, spunea Părintele Gheorghe Șoima, înseamnă a-ți deschide sufletul și a lăsa să pornească din el unde, care pentru inima ascultătorului sunt asemenea razelor ce pornesc de la un corp luminos, făcându-ne să simțim prin cântec fondul de căldură și putere și simțire a inimii celui ce cântă⁸. A cânta înseamnă a te revela. Un educator sănătos, cu o personalitate puternică, cântând se revelează elevilor săi și astfel îi influențează binefăcător, adică îi educă⁹.

Trebuie să avem în vedere acum și faptul că nu orice muzică are un efect benefic asupra tinerilor. Înșușirea ideilor morale și apoi conduita morală sunt susținute de trăirile și sentimentele copiilor. Neglijarea dezvoltării afective a copilului este o mare greșală. *Din aceeași floare, albina scoate mierea și șarpele veninul*, spune un proverb. Nu orice fel de muzică este binefăcătoare, după cum nici orice ciupercă nu este comestibilă. Încă din Antichitate se făcea distincție între muzica benefică, recomandabilă, și muzica malefică, de evitat. În funcție de starea de spirit a *consumatorului*, de cultura și preferințele sale, de temperamentul acestuia variază și genul sau felul *muzicii benefice*; ea poate fi muzică religioasă (monodică, psaltică, polifonică, armonică etc.), muzică populară sau creație cultă (vocală, instrumentală, solistică, orchestrală), muzică de divertisment etc. Pentru a rămâne în sferă benefică, oricare dintre aceste muzici nu trebuie să abuzeze de disonanțe, de stridențe, trebuie să fie melodioasă, relaxantă sau dimpotrivă, antrenantă și cu o armonie plăcută. Depășirea însă a unor praguri de intensitate, practică des utilizată de anumiți tineri, transformă treptat orice muzică benefică în muzică malefică, pe măsura sporirii decibelilor. *Muzica e rugăciune*,

⁸ Gheorghe Șoima, *op. cit.*, p. 122.

⁹ *Ibidem*, p. 123.

muzica este balsam dar poate fi și otravă ascultată tam-nesam (Ion Brâncoveanu)¹⁰.

Educația prin muzică așadar, are o importanță deosebită pentru devenirea umană. Atât în școală cât și în societate trebuie acordată o deosebită grijă muzicii prin care formăm sufletele tinerilor. Din păcate în societate nu este promovată întotdeauna muzica bună, ba mai mult prin mass-media este promovată deseori o muzică de slabă calitate și care nu poate avea efecte educative de înaltă calitate asupra tinerilor noștri. Și aici putem vorbi de genurile muzicale actuale ca de pildă, de muzica rock, house dar și de vestitele noastre manele.

Nu propunem să se asculte de tineri doar muzică religioasă sau clasică, nici nu s-ar putea asculta de altfel tot timpul o astfel de muzică, deși ar fi ideal, dar măcar genurile ce se ascultă să fie mai pline de sens și să aibă acea capacitate de a înălța sufletul. Iată ce mai spun specialiști despre educarea auzului și obișnuința de a asculta muzica bună formatoare: atracția ptr. muzica bună clasică apare după ce se obișnuiește auditoriul cu genul, este pentru cei cultivați. Când începe rostogolirea pe topoganul frivolității mondene, spiritualitatea flacăra lăuntrică a muzicii se stinge și nu rămâne decât lascivitate senzuală, trepidație mecanică, joc isteric de sonorități¹¹. Emoția produsă de muzică răscolește în orice om predispoziția de a pune probleme și de a răspunde la ele, de a lua atitudine în fața vieții¹². Muzica îi este dată omului pentru a aduce prinos de laudă și slavă. Spune-mi ce ascuți ca să-ti spun cine esti. Publicul nu ascultă nimic, se resemnează cu muzica marilor restaurante și hoteluri., considerand-o ca pe o mizerie obligatorie, o mizerie pentru care a plătit, o mizerie de lux la care are dreptul. Pentru că este o risipă atât de mare de alimente, băuturi, flori, havane, cetățeanul consideră că trebuie să se risipească și zgomotul, și că la urma urmei nu se poate să nu jertfești și muzica în această desfrânare generală¹³. Menirea

¹⁰ Conform <http://ziarullumina.ro/opinii/muzica-factor-de-educatie-viata-tinerilor-2> (accesat la data de 29 iulie 2014)

¹¹ George Bălan, *Sensurile muzicii*, București, Edit. Tineretului, 1965, p. 132.

¹² Idem, *Dincolo de muzică*, București, Edit. ptr. Literatură, 1967, p. 145.

¹³ Georges Duhamel, *Puterea muzicii*, București, Edit. Muzicală, 1970, p. 140.

sfântă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile, și să apropie inimile într-o caldă înfrățire¹⁴, spunea marele George Enescu. Ținând cont de efectele muzicii bune asupra psihicului uman se dezvoltă:

- inteligența emoțională;
- sensibilitatea și empatia;
- memoria;
- gândirea logică;
- atenția distributivă;
- motricitatea și coordonarea;
- disciplina și capacitatea de auto-organizare;
- concentrarea și fluența în gândire;
- imaginația și creativitatea;
- voința și motivația;
- încrederea în sine¹⁵.

Toate acestea pot fi afectate dacă în locul muzicii punem doar zgomotul și o muzică mai puțin benefică asupra psihicului uman.

3. Muzica religioasă în educația contemporană

Muzica religioasă este o latură aparte a muzicii, dacă analizăm funcțiile ei multiple. Ea este o rugăciune care înalță sufletul spre Dumnezeu, ne învață despre adevărurile soteorologice și aduce în sufletele noastre mângâierea ce vine din frumusețea și bunătatea lui Dumnezeu. Cântarea creștină practică în primele veacuri se afirmă ca o necesitate vitală pentru exprimarea externă a sentimentelor religioase. Frumusețea cântării creștine este asemănată de Sfântul Ioan Hrisostom, cu corurile îngerilor și glasurile sfinților¹⁶. Cântarea creștină se distinge de celelalte cântări, prin curățenie, demnitate, simplitate, împreunate cu seriozitate și exprimă adevărata pietate,

¹⁴ Iosif Sava, *Prietenii muzicii*, București, Edit. Albatros, 1986, p. 9.

¹⁵ Conform

<http://www.congresuleducatiei.ro/ckfinder/userfiles/files/Olguta%20Lupu.pdf>.

(accesat la data de 1 august 2014)

¹⁶ Mihail Bulacu, *Pedagogia creștin-ortodoxă*, Constanța, Editura Școala Brâncovenească, 2009, p. 429.

dragoste și încredere în Dumnezeu¹⁷. Cântarea inimii este la baza cântării creștine, nu numai sunetele ce se aud. Muzica în sânul creștinismului a jucat un rol foarte important încă de la început. Cântarea bisericească este și ea o artă, dar o artă care nu vrea să fie numită artă în înțelesul obișnuit al cuvântului. Aceasta din cauză că ea nu urmărește numai satisfacerea sentimentului artistic, ori a legilor frumosului, ca celelalte arte. Ea are menirea de a fi *modestă slujitoare* a cultului divin al Bisericii, în scopul cinstirii lui Dumnezeu. Virtuțile ei se fac simțite în fiecare credincios în măsura în care ea contribuie la crearea în el a sentimentului de comunicare cu Dumnezeu și cu semenii săi.

Este incontestabil că muzica, prin însușirile sale deosebite, pe lângă faptul că dă expresie sentimentelor noastre cele mai variate, creează și un sistem de plăcere. Același lucru se întâmplă și cu cântarea bisericească. Plecând de la această constatare, vom vedea că muzica bisericească are și un rol didactic-catehetic și pastoral, tocmai pentru faptul că produce și sentimente de plăcere. De aceea cântarea religioasă a fost socotită de Sfinții Părinți indispensabilă pedagogiei creștine. Am să mă refer puțin în cele ce urmează la concepția Sfinților Părinți despre muzică. Sfântul Vasile apreciind muzica religioasă, afirmă că prin muzică copiii vor fi educați, și de aceea o socotește ca pe o binefăcătoare și liniștitoare de oboselile zilei¹⁸. Cântările armonioase ale psalmilor au fost făcute pentru noi, care copii fiind prin vârstă și tineri prin purtare, cântând în aparență, ne instruiem în realitate sufletele ... O admirabilă descoperire, care ne-a făcut să cântăm și în același timp să învățăm, imprimând în sufletele noastre preceptele divine¹⁹. Părinții sau Scriitorii bisericești, atunci când împrejurările au cerut și au îngăduit, au subliniat, cum nu se poate mai bine, rolul cântării în cult, aproape sub toate aspectele. Cine ar putea contesta afirmațiile Sfântului Vasile cel Mare cu privire la rolul didactic-catehetic al cântării ? Iată ce spunea una din omiliile sale:

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Gheorghe Șoima, *op. cit.*, p. 234.

¹⁹ Mihail Bulacu, *op. cit.*, p. 429.

„Când Duhul Sfânt văzu cât e de greu a conduce pe oameni la virtute și de câte ori se abătuseră de la calea cea dreaptă din cauza înclinării lor naturale spre plăcerile senzuale, ce făcu ? El amestecă în preceptele religioase dulceața melodiei, pentru ca prin mijlocirea urechii, să primim, fără a ne îndoii, conținutul folositor al cuvintelor... ; melodiile armonioase ale psalmilor au fost adăugate pentru ca cei care sunt încă copii și puțin dezvoltăți în ceea ce privește vârsta și spiritul, să-și formeze cu adevărat sufletele, în timp ce ei cred (numai) că execută (cântă) melodiile”²⁰.

Același lucru îl afirmă și Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Dumnezeu, văzând că cea mai mare parte dintre oameni erau nepăsători, puțin dispuși să citească lucrurile spirituale și să îndure cu plăcere osteneala, voi să le facă munca mai plăcută; el adăugă la cuvintele profetice melodia, pentru ca, atrași de ritmul cântării, să-I înalțe toți inele sfinte. Căci nimic pe lume nu deșteaptă atât sufletul omului, dându-i aripi, eliberându-l de piedicile din lume și desfăcându-l de cele trupești, dându-i râvna de a se apleca la cugetările filosofice, făcându-l să nu-i pese de toate lucrurile ce țin de viața pământească, ca o melodie și o cântare divină...”²¹

Spre deosebire de muzica religioasă, la fel ca și multe alte plăceri de moment și muzica comercială este de moment. Nu crează în noi starea de bine, de liniște de pace și de împăcare cu noi înșine cu Dumnezeu și cu semenii. Sigur, dacă tinerii ascultă în mare parte din timp muzică și au ca preocupare ascultatul diferitelor genuri muzicale, atunci și noi trebuie să profităm de această înclinație a lor și să îi orientăm spre muzica bună, ca mai apoi să-i facem să înțeleagă și celelalte precepte care duc la îmbunătățirea calității vieții și nu la ruina ei. Muzica după cum am văzut produce o plăcere și atunci rolul ei în realizarea orelor de religie va fi împreună cu această plăcere de a cânta sau a asculta muzică. Rolul muzicii în predarea religiei rămâne de necontestat astfel, cu atât mai mult cu cât

²⁰ Adam Domin, *Cântarea Bisericii noastre ortodoxe*, în „Altarul Reîntregirii”, serie nouă, anul XI, nr. 1, ianuarie-aprilie, 2006, p. 137.

²¹ *Ibidem*.

implică partea emoțională din om și odată implicată această parte, ce intră în suflute rămâne acolo pentru multă vreme.

Cântarea bisericii este produsul gândirii și meditației, a ascezei. Asceza se referă la abținerea de la ceva, de la tentații. Cântările Părinților sunt marcate de o atitudine ascetică, nu au o nuanță de spectacol, vocea omului arată limita, atât cât putem. Obiectivul nu este spectacolul, ci întâlnirea cu Dumnezeu.

Rugăciunea cântată este supusă ispitelor și împrăștierii, mai ales pentru cei ce cântă bine. Avem nevoie de concentrare a minții asupra sensurilor cuvintelor liturgice. Toate cântările bisericești sunt îndemnuri la pocăință, la metanoia și angajarea radicală a ființei noastre pe calea curățirii. Ritmul cântării bisericești este tot unul duhovnicesc, în cântarea tainei Dumnezeului Om, care este obiectul cântării noastre. Sfântul Vasile cel Mare, în Cuvânt către tineri sfătuiește pe aceștia să *închidem urechile la cântările ce pervertesc suflelele și nasc pasiunile josnice*²², iar Sfântul Niceta de Remesiana recomandă ca: *acela ce cântă tainele lui Dumnezeu să aibă inimă curată*²³.

Deși aparent concertele vor să unifice pe tineri, prin text și exaltare îndeamnă la exclusivism și individualism *contează doar ceea ce crezi tu*, lumea disco devine modul de viață al iadului: *singurătatea în comun*. Textul este împotriva lui Dumnezeu, fie vorbește de un Dumnezeu confuz, perceput prin prisma patimilor: bani, succes în cucerirea prietenilor. Limbajul este neîngrijit, lipsit de poezie, muzica disco dă prioritate trupului asupra duhului. În concerte nu muzica pare să incite pe ascultători, cât formulele ritmice și strigătele extatice. Tinerii în lumea tehnologizată, care te robotizează, vor să-și recapete mișcările naturale prin muzica modernă, dar într-un mod pervertit²⁴. Trăim într-o epocă în care senzațiile sunt intensificate în mod artificial și suntem supuși manipularilor mai mult ca oricând. Muzica nu mai reprezintă ceva

²² Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia I de la Psalmi*, PG, t. XXIX, *apud*. Adam Domin, *art. cit.*, p. 137

²³ Adam Domin, *art. cit.*, p. 137.

²⁴ *Ibidem*, p. 138.

sacru, o perfecțiune spre care omul aspiră, ci devine un proces de exploatare. Locul muzicii organice este luat de cea electronică, dar computerul nu poate să redea decât ceea ce i s-a introdus, sunetul lui e lipsit de căldură omenească. Muzica se poate schimba, dar nu o putem asculta mai repede decât ritmul ei obișnuit. Oricum, muzica profană de orice fel ar fi rămâne în contrast cu sfințenia, căldura sufletească, blândețea, seriozitatea sfinților, care nu au schimbat lumea, dar au schimbat oameni²⁵. Se subînțelege astfel cât de grea este reînțoarcerea la valori, cât de greu este să te educi prin muzica bună. O parte din elevii chestionați în cercetare au răspuns că le place muzica rock. Din start atitudinea lor față de muzica religioasă ce aduce adevărata liniște, este una potrivnică. Nu o suportă. La fel sunt și cei care ascultă muzică disco. Simțurile lor sunt pervertite și nu pot percepe muzica bună, clasică, religioasă sau oricare ar fi ea. Revenind la cântarea religioasă putem spune că ea nu este un simplu mijloc muzical care înfrumusețează slujba religioasă, ci o modalitate de exprimare a comuniunii, de participare activă a tuturor credincioșilor la rugăciune.

Se spune deseori că preocupările frumoase formează obiceiuri frumoase ce duc în final la un caracter frumos. Credem că muzica prin excelență este o preocupare frumoasă care ar trebui să ocupe loc în viețile câtor mai mulți oameni în special în viețile tinerilor. Am văzut că prin muzică se câștigă o sumedenie de beneficii necesare pentru dezvoltarea unei personalități armonioase. Educația muzicală ne arată foarte bine acest lucru. Copiii care învață să cânte fie la un instrument fie doar vocal, singuri sau într-un cor, își dezvoltă anumite abilități de viață superioare față de cei care nu practică muzica. Se subînțelege că de la bun început, cântatul vocal, a avut în Biserica Creștină un rol deosebit. Atât cântarea în comun cât și constituirea corurilor în Biserici au rolul de a duce oamenii prin cântec în comuniune în fața lui Dumnezeu.

Muzica are un pronunțat caracter solidarizant.

²⁵ *Ibidem.*

„Muzica executată în comun stabilește o strânsă comuniune sufletească între toți membrii unui cor sau a unei orchestre. Ea topește diferențele rasiale, nivelează deosebirile de stare materială, risipește și alungă din sufletele oamenilor până și dușmăniile vechi, împăcându-i și apropiindu-i progresiv”²⁶.

Așadar sunt o sumedenie de beneficii pe care le poate aduce cântarea în comun fie armonizată într-un cor, fie cântată doar monodic de către mai mulți oameni. Cântarea în comun are o sumedenie de beneficii. Nu este cazul să spun că deseori la ora de religie poate fi folosită această cântare în comun pe o singură voce. Organizarea unui cor este posibilă doar pe școală. La oră sunt invitați să cânte toți elevii, cântece care se potrivesc și țin de particularitățile lor individuale și de vârstă. Rezultatele pe plan religios-moral cu privire la însușirea valorilor creștine prin cântec, depind de modul în care cântecele sunt alese de către profesor în funcție de particularitățile individuale și de vârstă ale elevilor. Fiecare clasă are propria ei sintalitate. În funcție de caracteristicile ce o alcătuiesc ca identitate proprie, se poate recurge la implicarea acestora în activități didactice ce au în centrul lor cântecul religios. Cu toate răutățile ce există în lume și cu toate ispitele ce îi împresoară pe tineri, totuși există în ei dorința de a învăța lucrul bun, de a fi părtași la valorile sufletești de înaltă calitate valori ce se regăsesc și fac parte prin excelență din viața creștină. Există numeroase modalități de a-i implica pe tineri în însușirea valorilor creștine prin cântec. Cântecul luat atât ca mijloc didactic cât și ca metodă, devine un mod activ de predare a orei de religie.

În predarea-învățarea religiei, cel mai important aspect al instruirii active îl constituie faptul că elevii devin coparticipanți la propria instruire și educare. Preocupările pedagogice din a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea au condus la dezvoltarea domeniului prin studierea influenței pe care o au asupra învățării metodele activizante precum: abordarea euristică, problematizarea, învățarea prin descoperire, studiul de caz, jocul de rol, instruirea/autoinstruirea asistată pe calculator etc. Superioritatea

²⁶ Gheorghe Șoima, *op. cit.*, p. 180.

metodelor didactice active este astăzi unanim recunoscută în plan pedagogic, psihologic, sociologic și biologic²⁷. Dacă luăm în considerare faptul că problematica instruirii active și interactive cunoaște în prezent noi abordări științifice, de tip interdisciplinar, realizate prin implicarea științelor apropiate sau chiar diferite din punct de vedere epistemologic, atunci rolul muzicii în predarea activă a orei de religie este de înțeles. Urmărim printre altele formarea la elevi a unei gândiri critice, ca modalitate firească de a interacționa cu ideile și cu informațiile. Educația prin muzică am văzut că are ca finalitate și dezvoltarea acestei gândiri critice, tocmai pentru că implică ființa umană cu tot ce are ea rațiune, voință, sentiment. Din cântecele religioase elevii pot să descopere soluții personale la problemele cu care se confruntă, să-și cunoască propria personalitate și să identifice modalități de valorificare a darurilor primite de la Dumnezeu. Putem spune că și cântecul face parte din aceste metode active sau chiar interactive deoarece deseori este practicat în comun iar cântatul în comun unește și crează legături chiar dacă nu în sensul schimbului de idei sau a schimburilor intelectuale și verbale.

Cântarea în comun are menirea de a face să dispară dintre oameni deosebirile și dezbinările, de a-i uni într-un singur mănunchi și de a stabili între ei relații puternice de înfrățire, de dragoste și omenie. Cântarea în comun executată cu credință, ne unește în chip tainic, ne unește între noi, învățându-ne iubirea aproapelui și îndemnându-ne la blândețe, la o viață curată, aleasă.

4. Cercetare pedagogică privind relația dintre muzica religioasă și ora de religie

Una dintre definițiile cele mai cuprinzătoare ale cercetării pedagogice are în vedere statutul ei de tip special de cercetare științifică, care „subsumează întregul ansamblu de activități sistematice, riguroase și verificabile pentru dezvoltarea generală a cunoașterii în domeniul educației sau pentru elaborarea unui

²⁷ *Ibidem*, p. 10.

răspuns explicit la o problemă educativă specifică. Din această definiție rezultă elementele constitutive comune oricărei cercetări: observația, întrebarea, ipoteza, investigațiile, experimentul, concluziile²⁸.

Obiectul propriu al cercetării pedagogice îl constituie acțiunile sau faptele pedagogice, care se referă la tot ceea ce contribuie la modificările intenționate și influențează randamentele activității educationale: curriculumul, strategiile de instruire, metodele, manualele, materialele didactice, spațiul școlar, personalitatea profesorului și a elevului, etc.

Cercetarea din domeniul educației religioase este un tip de cercetare cu totul special, a cărei derulare întâmpină numeroase dificultăți, deoarece educația religioasă se adresează nu doar intelectului ci mai ales volitivului și afectivului. Religia este disciplina ce trebuie să trezească în sufletul elevului sentimente și convingeri care să-l determine să acționeze nu doar pentru propria perfecționare spirituală, ci și pentru a celor din jur. Cercetarea pedagogică în domeniul educației religioase devine posibilă în condițiile în care religia a fost reintrodusă ca disciplină de învățământ, în cadrul ariei curriculare „Om și societate. Educația creștină, este calea care duce către Dumnezeu. Toate demersurile făcute în educația religioasă și pedagogia creștină trebuie făcute raportându-ne la Pedagogul Suprem, Mântuitorul Iisus Hristos. În acest sens, cercetătorul pedagogic creștin, îl are ca model pe Pedagogul divin²⁹. În ceea ce privește ora de religie, cercetările educaționale întreprinse la această disciplină, trebuie să urmărească realizarea idealului creștin. Astfel un om pentru a ajunge să fie religios, trebuie să fie mai întâi moral. Prin urmare acțiunile didactice desfășurate, trebuie canalizate pe aceste două aspecte: dezvoltarea moralității, respectiv dezvoltarea religiozității la elevi. Obiectivele educației morale constau în formarea conștiinței și a conduitei morale. *Conștiința morală* se înfățișează ca o structură formată din

²⁸ Monica Opriș, Dorin Opriș, *Cercetare și religie, repere și demersuri comune*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2013, p. 17.

²⁹ Mihail Bulacu, *op. cit.*, p. 27.

elemente cognitive, afective, volitive și practic-acționale. Componenta *cognitivă* se referă la informarea elevilor în legătură cu valorile, normele și regulile morale. Rezultatele cunoașterii morale se concretizează în reprezentări, noțiuni și judecăți morale, acestea din urmă corelate cu judecățile teleologice și normative. Componenta *afectivă* constă din *trăirile afective*, sentimentale care se asociază cu respectivele noțiuni morale. Convingerile și sentimentele integrează componenta cognitivă în structura personalității. Ele reflectă încorporarea afectiv-volitivă a exigențelor cognitive externe în planul necesității interne. În felul acesta, din ale altora, valorile și exigențele devin ale noastre³⁰.

Sistemul metodologic folosit în cercetarea din domeniul educației religioase are trei ramuri și cuprinde: metode de culegere a datelor cercetării, metode de măsurare a datelor cercetării și metode de prelucrare matematico-statistică și interpretare a datelor cercetării. Toate acestea rezultă din „*datele cercetării*” care se cer, culesc, măsoară, prelucrate și interpretate, în acord cu specificul temei vizate de cercetător, cu obiectivele și cu ipoteza formulată³¹.

În realizarea cercetării de față pentru culegerea datelor cercetării, am folosit *ancheta pe bază de chestionar sau calea de cunoaștere prin răspunsurile celor mulți*. În cele ce urmează am să fac o analiză a acestei metode și a modului de folosire a acesteia. Aceasta este una dintre metodele cele mai des întrebuițate în culegerea de date ale cercetării. Ea permite culegerea datelor de la un număr mare de subiecți. Cercetătorul este cel care elaborează un chestionar iar ulterior analizează datele. Datele culesc iau forma opiniilor, faptelor, nevoilor educaționale, intereselor, motivațiilor, comportamentelor, dorințelor subiecților investigați în legătură cu un anumit aspect educațional dar și a cunoștințelor acestora în domeniul de interes. În realizarea chestionarului aplicat pentru realizarea lucrării de față sau parcurs următoarele etape:

1. stabilirea temei cercetării
2. formularea ipotezei

³⁰ Vezi site-ul: http://nou2.ise.ro/wp-content/uploads/2008/08/2008_lucrare_TE.pdf.

³¹ Mihail Bulacu, *op. cit.*, p. 64.

3. formularea obiectivelor cercetării
4. stabilirea eșantionului de subiecți
5. elaborarea chestionarului
6. realizarea anchetei pe teren
7. analiza și prelucrarea calitativă și cantitativă a rezultatelor obținute.

În componența chestionarului am urmat realizarea unui sistem de itemi structurați într-o anumită succesiune, „*pe baza unor raționamente metodologice, logice, pedagogice, psihologice, cu ajutorul cărora se obțin răspunsuri referitoare la aspectele investigate, întotdeauna în relație cu tema cercetării*”³². Chestionarul a fost alcătuit cu cele trei părți cel mai adesea întâlnite în realizarea de chestionare, anume: partea introductivă, datele de identificare, itemii propriu-zisi.

În partea introductivă de regulă se precizează:

- cine a inițiat cercetarea și în ce scop;
- beneficiile în plan educational pe care le aduce cercetarea;
- recomandările privind completarea chestionarului (încercuirea cifrei, bifarea căsuței, etc);
- importanța sincerității și onestității în completarea răspunsurilor, în condiții de anonim, cu precizarea că nu există răspunsuri corecte sau greșite.

Partea a doua este rezervată itemilor de identificare, care pot fi considerate și variabile ale cercetării. Acestea pot fi:

- date personale generale (vârsta, sex, nivel de studii, etc);
- date particulare, în funcție de tema cercetării, (muzica pe care o ascultă, recunoașterea unor cântece religioase, etc);

Partea a treia cuprinde itemii propriu-zisi, în construirea cărora se respectă de regulă următoarele cerințe:

- itemii sunt construiți în concordanță cu tema, obiectivele și ipoteza cercetării;
- numărul itemilor se adaptează la particularitățile intelectuale și de vârstă ale subiecților;

³² *Ibidem*, p. 85.

- fiecare item se va referi la un singur aspect, precis delimitat și operaționalizat;

- itemii se formulează clar și concis, utilizându-se un limbaj accesibil;

- în unii itemi sunt definite clar conceptele astfel încât să se evite situația precizării unui răspuns la întâmplare sau în necunoștință de cauză;

- după caza se construiesc și itemi de control, pentru a verifica onestitatea răspunsurilor³³.

Analiza datelor cercetării, realizate pe bază de chestionar, de tip cantitativ, s-a făcut folosindu-se mai multe modalități. Astfel am folosit, grafice statistice, mai precis curbele de distribuție, diagramele de comparație, diagrame de structură, tabele cu procentaj, tabele cu clasificări, etc. Am redat mai jos cele mai sugestive aspecte ale studiului de față și care mi s-au părut că aduc un plus de informație în ceea ce privește utilizarea muzicii religioase la ora de religie în vederea însușirii valorilor creștine.

Cercetarea a fost realizată pe un eșantion de 392 elevi: 230 fete și 159 băieți, 3 elevi nu au completat, din clasele de gimnaziu – a V-a și a VI-a și din clasele de liceu: a IX-a și a X-a, de la diferite specializări.

La prima întrebare a chestionarului, tinerii au trebuit să acorde note diferitelor genuri muzicale, nota 1 fiind cea mai puțin importantă, iar nota 10 cea mai importantă. Preferințele acestora se observă în tabelul de pe pagina următoare.

Prin urmare, tinerii ascultă, în general, muzica difuzată pe posturile de radio și tv: *hip – hop, muzică ușoară, pop, house*, adică muzică comercială, care nu promovează întotdeauna valoarea morală. Cele mai puțin importante genuri muzicale din punctul lor de vedere sunt: clasică și manelele. Cred că utilizarea muzicii religioase la ora de religie poate educa și deschide apetitul elevilor spre muzica bună, transmițătoare de valori autentice. Pentru aceasta elevii trebuie să perceapă și să înțeleagă bine valorile din cântecul religios ce îl audiază sau cântă și să vadă legătura concretă a acestora cu viața.

³³ *Ibidem*, p. 86.

Aceasta deoarece mesajele transmise prin cântec sunt destul de bine radiografiate de tineri după cum rezultă și din analiza de mai jos. In diagramele prezentate in continuare se poate observa si preferintele elevilor ptr. diferitele genuri muzicale.

Nota	Cla-sică	Popu-lară	Folk	Pop	Rock	Hip-hop	Mane-le	Disco	Religioasă	Jazz	House	Ușoară
Nota 1	77	51	66	10	51	23	101	18	26	45	14	4
Nota 2	26	38	40	13	12	6	20	28	21	23	14	3
Nota 3	23	25	30	25	22	10	15	10	32	29	15	5
Nota 4	21	28	34	20	17	7	7	19	23	20	13	6
Nota 5	45	52	39	24	39	16	35	31	32	40	23	17
Nota 6	16	15	22	17	35	42	14	29	30	43	24	17
Nota 7	28	26	28	41	30	28	25	39	19	36	44	41
Nota 8	28	40	25	59	50	61	16	45	33	43	56	35
Nota 9	39	30	18	69	48	55	24	60	57	39	58	73
Nota10	54	35	14	104	72	130	59	87	61	32	108	184

La următoarea cerință, respondenții trebuie să își exprime acordul față de unele afirmații pe care le-au auzit sau chiar le-au rostit cu privire la muzică:

1. Muzica pe care o ascult mă înveselește

Acord total: 74 %

Acord moderat: 24,5 %

Dezacord: 1,3 %

Dezacord total: 0,2%

2. Cântecele X îmi trezește amintiri plăcute

Acord total: 66,3%

Acord moderat: 31,4%

Dezacord: 1,8%

Dezacord total: 0,5%

3. Îmi plac mesajele din genul muzical pe care îl ascult

Acord total: 50%

Acord moderat: 44,6%

Dezacord: 4,1%

Dezacord total: 1%

4. Comportamentul meu este în ton cu muzica pe care o ascult

Acord total: 22,4%
Acord moderat: 41,8%
Dezacord: 27,8%
Dezacord total: 6,9%

5. Muzica pe care o ascult mă liniștește

Acord total: 54,1%
Acord moderat: 34,7 %
Dezacord: 5,9%
Dezacord total: 3,6%

6. Nu mă pot distra decât pe un anumit gen de muzică

Acord total: 31,6%
Acord moderat: 21,9%
Dezacord: 26,5%
Dezacord total: 19,1%

7. Îmi place să ascult uneori muzică religioasă

Acord total: 30,4%
Acord moderat: 28,3%
Dezacord: 26,5%
Dezacord total: 12,5%

8. Mi-ar plăcea să ascult muzică religioasă mai des

Acord total: 17,1%
Acord moderat: 30,1%
Dezacord: 31,1%
Dezacord total: 19,9%

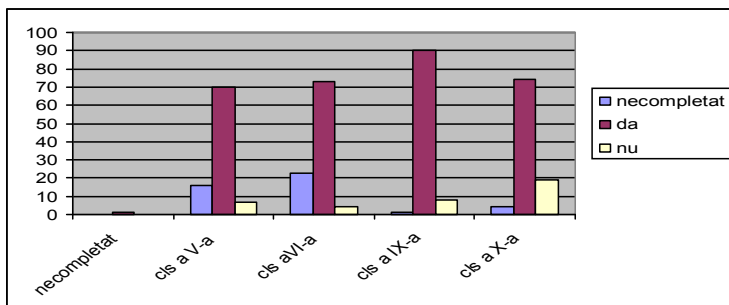
9. Muzica religioasă îmi potențează sentimentul religios

Acord total: 35,5%
Acord moderat: 28,6%
Dezacord: 16,3%
Dezacord total: 3,1%

Afirmațiile denotă trăirile și sentimentele transmise de muzica pe care o ascultă sau ar dori să o asculte, ceea ce arată că este nevoie de o educație în acest sens, este nevoie de formarea unei culturi muzicale căci muzica, în totalitatea ei, se adresează ființei. Sunetele muzicale au influență asupra individului aducându-i diferite stări:

bucurie, tristețe melancolie etc. poate aduce echilibru sau dezechilibru.

La întrebarea *Consideri ca muzica religioasă contribuie la formarea și dezvoltarea valorilor creștine ?*, elevii au răspuns conform graficului de mai jos:

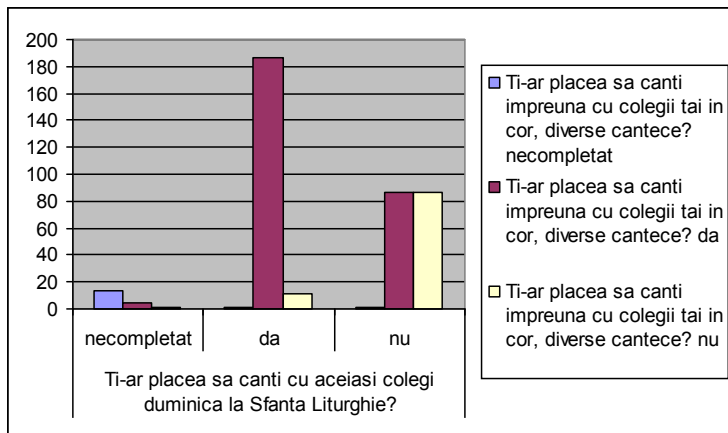

Așadar elevii consideră că la ridicarea nivelului unei conduite creștine, contribuie foarte mult și cântecele religioase.

Valorile creștine (ex. virtuți, învățăminte religioase) care le-au rămas în minte în urma audierii sau chiar a intonării unor cântece religioase în diferite contexte celor chestionați sunt redată în tabelul următor:

Valoarea creștină	Procentul
necompletat	31.9
Iertarea	6.7
Iubirea	18.9
Nadejdea	12.3
Smerenie	2.5
Credinta	15.3
Curaj	5.2
Bunatatea	2.03
Cumpatarea	.6
Adevarul	2.8
Fericirea	0.6

Ceea ce putem afirma este faptul că tinerii sunt deschiși și au capacitatea necesară dobândirii și dezvoltării valorilor creștine prin muzică, că sunt le place să cânte și să se implice trup și suflet la dezvoltarea personalității, prin comuniunea cu ceilalți, fie într-un cor, fie la Sfânta Liturghie:

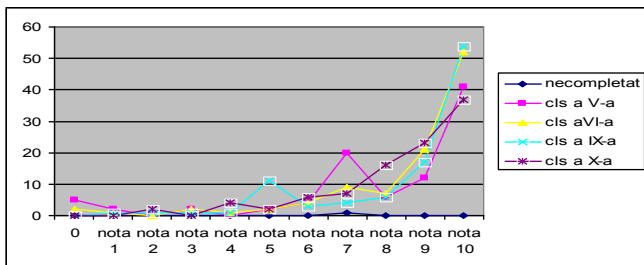

Se poate face comparație la anumite aspecte ale cercetării între clasele de elevi: gimnaziu și liceu pentru a sublinia faptul că este nevoie și de o educație muzicală, că genurile muzicale ascultate depind de vârsta tânărului, de influența anturajului, de nivelul de educație. Educația muzicală trebuie să înceapă din clasele mici. Se poate observa din grafice că la începutul pubertății, respectiv, clasa a V-a și a V-a și la începutul liceului clasa a IX-a, înclinația spre alegerea genurilor muzicale este înspre acele genuri comerciale și mai puțin educative, probabil și din pricina vârstei care este deseori una delicată. Elevii trec prin diverse stări și de cele mai multe ori simt nevoia să devină teribiliști. Se va avea în vedere în acest sens, să fie prezentate elevilor piese cu caracter vesel, ritmate și care pot fi ușor de învățat și nu piese sobre care ar putea să le trezească o repulsie față de muzica religioasă.

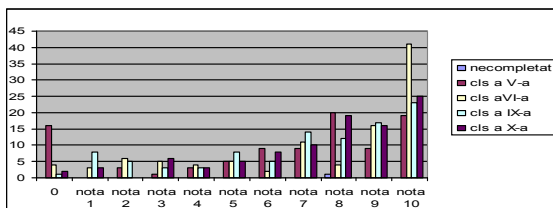
În graficele de mai jos, analizându-se câteva genuri muzicale prin notele acordate, se poate observa că odată cu vârsta are loc o rafinare a ceea ce tinerii aleg în muzică. Astfel, la începutul ciclului

gimnazial și liceal aleg mai mult muzica comercială după care se orientează și spre alte genuri muzicale mai valoroase educativ.

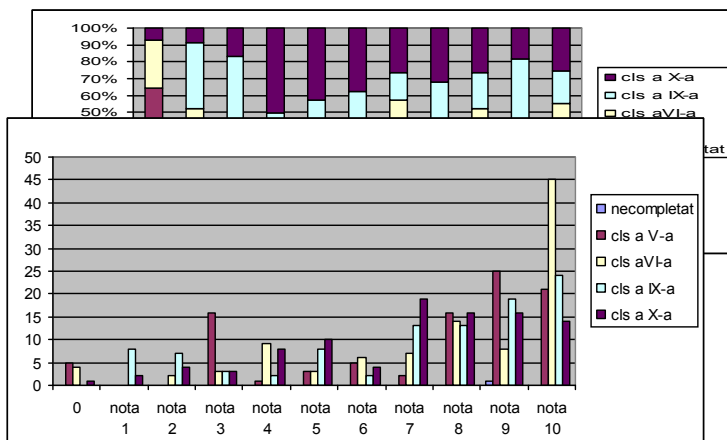
Preferințele elevilor pentru muzica dance sunt redată în graficul de mai jos:

1. Mai jos avem redată preferințele elevilor pentru muzica house:

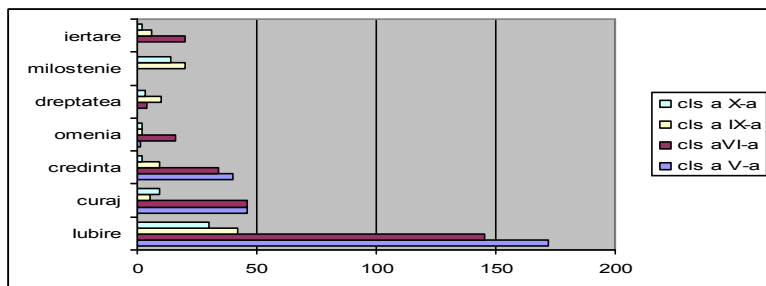
2. De asemenea, variabilele ascultării muzicii hip-hop:

În cântecele populare, patriotice și în muzica folk predomină valorile: iubire, curaj, credința, iertare, valori pe care tinerii le regăsesc și în genul muzical ascultat, nu doar în muzica religioasă. Aceste valori sunt susținute de trăirile oferite de muzică: *muzica mă liniștește, muzica mă înveselește, îmi plac mesajele pe care mi le transmite muzica*. Sigur rolul cântării religioase transmițătoare de astfel de valori este că aceste valori sunt prezentate în cântec în mod autentic creștin și nu pervertit cum se întâmplă deseori în muzica ascultată de tineri. De aceea elevii pot fi atenționați să analizeze comparativ mesajele din muzica bună și muzica mai puțin bună. Într-un fel este prezentată iubirea într-o priceasnă religioasă sau o piesă populă folclorică și altfel este prezentată într-o piesă cu un videoclip incendiar. O astfel de analiză comparativă realizată cu elevii se va face ținând cont de particularitățile individuale și de vârstă ale acestora. Astfel cu privire la virtutea iubirii, descrisă într-o piesă religioasă și una disco de exemplu, unde iubirea este deseori descrisă ca un lamentabil erotism, se vor face analize comparative doar cu elevi de liceu, care percep mai bine cele două laturi. Cu privire la curaj, virtute descrisă în piese patriotice și teribilismul ce rezultă din alte genuri muzicale, se pot face analize comparative și cu elevi mai mici.

Exemplele pot continua, elevii fiind dornici să însușească lucruri și valori pozitive, doar că prin educarea prin muzică noi le putem arăta diferența între cele care țin de sufletul nostru însetat după valori și cele care nu sunt altceva decât niște slabe surogate ce satisfac pe moment dar lasă un gol sufletesc. Așadar în funcție de particularitățile individuale și de vârstă ale elevilor se poate recurge la astfel de analize ale mesajelor din cântecele pe care le ascultă tinerii și se poate face trecerea la cântece religioase care descriu foarte bine anumite valori. Mai reiese de asemenea din graficul de mai jos, că anumite valori cum ar fi: adevărul, fericirea, cumpătarea, sunt percepute din cântece doar de elevii mai mari, ele având un caracter mai abstract pentru elevii claselor mai mici de aceea se vor selecta cântece care transmit aceste valori doar pentru a le cânta în clasele mai mari. În învățarea unui cântec, având în vedere particularitățile individuale și de vârstă ale elevilor, se va ține cont

atât de dificultatea melodică cât și de mesajul transmis. De asemenea se vor corola cântecele ce se vor învăța cu conținutul programei școlare, pentru fiecare an în parte.

Concluzii

Se poate afirma că, folosind muzica, ajungem mai ușor la sufletul elevului, pentru că se urmărește formarea valorilor creștine, valori pe care tinerii le caută în muzica ascultată de ei.

Un rol important în reușita orei de religie îl dețin metodele și mijloacele folosite, iar profesorul trebuie să aleagă acele strategii care se potrivesc cel mai bine colectivului de elevi. Finalitatea orei de religie este apropierea de Dumnezeu și formarea virtuților creștine care se poate realiza și cu ajutorul muzicii religioase și laice. Această metodă, muzica, se poate utiliza în toate orele de religie, cu condiția să fie aleasă melodia/fragmentul care ajută în procesul instructiv-educativ desfășurat.

Indiferent de vârstă, tinerii doresc o lume plină de iubire, credință, ajutor reciproc, iertare, înțelegere, lume oferită și de muzică.

Cântarea bisericească nu este un simplu mijloc muzical care înfrumusețează slujba religioasă sau ora de religie, ci o modalitate de exprimare a comuniunii, de participare activă a tuturor credincioșilor la rugăciune.

Prin cântarea bisericească, unită și armonizată cu cea a îngerilor, credincioșii înalță imn de slavă lui Dumnezeu, ascultă Cuvântul Lui și astfel dau răspuns chemării spre viața religioasă. Cântarea este o cale prin care omul primește harul divin și cunoaște

pe Dumnezeu: *Cânta-voi Domnului în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu cât voi fi. Plăcute să-I Lui cuvintele mele, iar mă voi veseli de Domnul* (Ps. 103, 34-35).

Cântările religioase sunt expresie a credinței și reprezintă o formă de teologie practică, de comuniune spirituală cu Dumnezeu.

Elevii trebuie activați și prin cântec pentru a-și exprima sentimentele și trăirile, muzica având rol educativ și formativ. De aceea, cântecele religioase trebuie alese ținând cont de particularitățile de vârstă și de nivelul de educație al acestora.

Bibliografie

1. *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte, Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, Române, 1992.
2. Bălan, George, *Dincolo de muzică*, București, Edit. pentru Literatură, 1967.
3. Bălan, George, *Sensurile muzicii*, București, Edit. Tineretului, 1965.
4. Bulacu, Mihail, *Pedagogia creștin ortodoxă*, Constanța, Edit. Școala Brâncovenească, 2009.
5. Duhamel, Georges, *Puterea muzicii*, București, Edit. Muzicală, 1970
6. Domin, Adam, *Cântarea Bisericii noastre ortodoxe*, în *Altarul Reîntregirii*, serie nouă, anul XI, nr. 1, ianuarie-aprilie, 2006, p. 131-188.
7. Gruber, R. I., *Istoria muzicii universale*, București, Edit. Muzicală, 1968.
8. Drâmba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984.
9. Opriș, Dorin, Monica Opriș, *Cercetare și religie, repere și demersuri comune*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2013.
10. Sava, Iosif, *Prietenii muzicii*, București, Edit. Albatros, 1986.
11. Șoima, Gheorghe, *Scrieri de teologie și muzicologie*, Sibiu, Edit. Universității Lucian Blaga, 2010.
12. <http://cpciasi.wordpress.com/lectii-de-istoria-muzicii/lectia-4-muzica-renasterii/> (25 iulie 2014)
13. <http://www.congresuleducatiei.ro/ckfinder/userfiles/files/Olguta%20Lu pu.pdf>. (accesat la data de 1 august 2014)
14. <http://ziarullumina.ro/opinii/muzica-factor-de-educatie-viata-tinerilor-2>. (accesat la data de 29 iulie 2014)